

Klassekamp:

E.P. THOMPSON OG HVORDAN DEN ENGELSKE ARBEIDER- KLASSEN SKAPTE SEG SELV

Af Flemming Mikkelsen

ESSAY

I 1963 udkom E.P. Thompsons *The Making of the English Working Class*. Bogen blev skelsættende og et hovedværk i nyere arbejderhistorie. I stedet for den traditionelle historieskrivning om arbejderbevægelsens organisationer præsenterede Thompson en historie om arbejderklassen, skrevet ind i en stor fortælling om skabelsen af den radikale tradition i engelsk arbejderhistorie. Det var Thompson, der lancerede begrebet “The Making” – et begreb, der signalerer, hvordan nyt skabes som resultat af menneskelig handling i en bestemt historisk kontekst. Det var netop “processen” – forstået som menneskers aktive skabende handlinger – Thompson søgte at vise. Efter Thompson er “The Making” blevet en meget benyttet term i bogtitler.

Forfatteren var allerede da en kontroversiel personlighed. Han tilhørte en gruppe af unge engelske venstreorienterede historikere, som havde meldt sig i det engelske kommunistparti i 1930’erne – hvor de dannede den meget omtalte kommunistiske historikergruppe og stiftede tidsskriftet *Past and Present*. Thompson forlod kommunisterne i 1956 efter Khrusjtjovs tale på den 20. partikongres og Sovjetunionens invasion i Ungarn og blev fra slutningen af 1950’erne en kendt repræsentant for det nye venstre, bl.a. som medstifter af *New Left Review*. I 1980’erne engagerede han sig i fredsbevægelsen. Han levede det meste af sit akademiske liv uden for den institutionelle universitetsverden.

Thompson gik bort i 1993, men *The Making of the English Working Class* lever, og 50-året for bogens udgivelse blev markeret med flere arrangementer i løbet af 2013. Det engelske Society for the Study of Labour History havde henlagt deres konference til Thompsons hjemby Halifax i november 2013. *The American Historical Association* markerede 50-året for *The Making* med et seminar, hvor bl.a. Geoff Eley og Laura H.Kriegel talte. Interesserede kan finde en

video herfra på YouT. I oktober var der på Harvard samlet et stort panel af talere under et program med titlen “The Global E.P. Thompson”. På trods af at *The Making of the English Working Class* kun havde få udblik til verden uden for det engelske ørige, har bogens metodiske ideer i den grad inspireret radikale historikere over hele kloden.

Arbejderhistorie markerer 50-året for udgivelsen af *The Making of the English Working Class* ved at bringe Frank Meyers artikel om E. P. Thompson og bogen.

Historien nedenfra

Den 12. mai 1794 banket Kongens sendemann, ledsaget av to politimenn, innenriksministerens personlige sekretær og noen flere personer av rang, på døra i Piccadilly Street 9 i London. De kom for å arrestere skomakeren Thomas Hardy. To år tidligere hadde Hardy vært en av ni “velmenende, edruelige og arbeidsomme menn” som møttes på en taverna ved stranda for å grunnlegge *London Corresponding Society*. Forening skulle arbeide for å fremme stemmeretten i Storbritannia etter prinsippet: “One man, one vote”, blant annet ved å søke tett samarbeid med liknende foreninger i hele landet. I løpet av to uker hadde Thomas Hardys forening i London vokst til 25 medlemmer, seks måneder senere til 2000. Grunn nok for myndighetene til å utstede arrestordre på ham, og påtale ham for høyforræderi.

I et nøtteskall forteller denne historien det en av de viktigste bøkene i historiefaget handler om – E.P. Thompsons «*The Making of the English Working Class*». Den handler om hvordan den engelske arbeiderklassen skapte seg selv i kampen mot undertrykking og utbytting. Boka, som ble utgitt for første gang for 50 år siden, i 1963, bygger på regjeringsdokumenter, spionrapporter, upublisert arkivmateriale, først og fremst fra Vest-Yorkshire og London, avisartikler og pamfletter. Thompson silte slikt

materiale for informasjon, og supplerte kunnskapen med trykte rapporter i aviser, sangtekster, dikt og annet. Han brukte også manuskripter og mapper etterlatt av de radikale arbeiderne.

En uavhengig, marxistisk humanist

Edward Palmer Thompson (1924-1993) var en britisk historiker, forfatter, sosialist og fredsaktivist. Sammen med Christopher Hill (1912-2003) og Eric J. Hobsbawm (1917-2012) tilhørte han den gruppa av marxistiske historikere som engelsk historieskriving etter 1960 kan takke sin vedvarende globale innflytelse for. «*The Making of the English Working Class*» er kanskje det viktigste enkeltverket i denne sammenhengen. Det ble raskt et standardverk i de engelsktalende land, og gjorde forfatteren verdensberømt over natta – eller snarere så raskt som det går an å lese seg gjennom bokas mer enn 900 sider. Det er et av de få historieverk som har inspirert mange slags historikere, uansett hvilke bindestrekshistorier de regner seg som spesialister i. For en hel generasjon historikere ble boka et forbilde når det gjelder emne, metode og perspektiv.

Fra ærbødighet til trass

«*The Making ...*» handler om den arbeidende underklassen i England sent på 1700- og tidlig på 1800-tallet, og dens radikalisering i løpet av drøye femti år. “Mellom 1780 og 1832 begynte brorparten av de arbeidende menneskene i England å føle et interessefelleskap seg i mellom, og et motsetningsforhold til andre mennesker hvis interesser var annerledes enn (og som regel sto i motsetning til) deres interesser,” skriver Thompson i innledningen. I løpet av denne drøye 50-årsperioden forandret underklassens forhold til overklassen seg fra ærbødighet til trass. Thompson viser hvordan den arbeidende befolkningen så smått om senn

begynte å utvikle de kulturelle, sosiale og intellektuelle ressursene for å skape nye muligheter for seg selv.

Fra gammelt av kjente den engelske arbeider- og håndverkerklassen til ulike former for protest. Disse dannet grunnlaget for den økende klassebevisstheten fra slutten av 1700-tallet. Først og fremst var det den religiøse dissenter-tradisjonen, med sine opprør mot den kirkelige øvrigheten, sin vektlegging av og sine erfaringer med lokalt og, når det gjelder metodistene, nasjonalt selvstyre; dernest tradisjonen med velorganiserte folkelige opprør mot øvrighetens urettferdige behandling av folket (for eksempel opprør mot for høye brødpriser); og sist, men ikke minst, en bevissthet om og vilje til å forsvare de «fribårne engelskmennenes» nedarvede rettigheter – retten til ytringsfrihet, til å møtes, danne foreninger, protestere i offentligheten og bære våpen. Underklassen ville ha seg frabedt at øvrigheten blandet seg inn i deres anliggender, og særlig upopulært var opprettelsen av politiet og en stående hær. Kombinasjonen av disse folkelige protestkulturene ble eksplosiv da brannfakkelen fra Den amerikanske revolusjon nådde England, i form av Tom Paines «*The Rights of Men*» (1791).

Klassebevisstheten i den engelske arbeiderklassen økte i takt med den økonomiske utbyggingen og den økende politiske, sosiale og religiøse undertrykkningen. Riktignok var den statistiske levestandarden høyere i 1830 enn ved utgangen av 1700-tallet; men det var ikke den lille materielle forbedringen som fanget arbeiderklassens oppmerksomhet. Derimot var det arbeidernes opplevelse av økonomisk utbygging og politisk undertrykking som overskygget alle andre opplevelser. Det var i denne doble erfaringen av utbygging og undertrykking at motsetningsforholdet til overklassen oppsto. For det var overklassen som styrte den økonomiske og politiske utviklingen den veien den tok.

Arbeiderklassens protester økte i omfang og intensitet. Ikke minst gjaldt protestene den moderne tidsstyringen og disiplinering

gen i fabrikkene, og former for sosial dumping. Thompson mente av dette ofte var den egentlige årsaken til luddisme – maskinknuseri. Maskinknuserne var i all hovedsak ikke motstandere av ny teknologi. Det de var i mot var hvordan visse arbeidsgivere sparket de gamle håndverkerarbeiderne når de innførte ny teknologi, og tilsatte arbeidere uten svennebrev. Lønnskostnadene sank, og bedriftseierens profitt steg. Maskinknuseriet var på denne måten en velorganisert og målrettet form for motstand. Det var rettet mot konkrete eiere, som skulle tvinges til å tilsette kvalifiserte arbeidere. Maskinene til andre fabrikkieiere, som ikke *fired and hired*, ble skånet.

Maskinknusingen var bare et av en rekke uttrykk for nye, effektive tenke-, handlings- og kampmønstre som arbeiderklassen utviklet over tid. Ved hvert skritt utvidet arbeiderne bevisstheten om sine egne interesser og hvordan disse kunne ivaretas gjennom organisasjon og kollektiv handling. Slik konkluderer Thompson at “i 1832 var arbeiderklassens tilstedeværelse den viktigste faktoren i britisk politisk liv”.

Banebrytende

Det nyskapende med boka var hvordan den la fram den glemte historien til det arbeidende folket, og fortalte om arbeidernes erfaringer, forhåpninger og handlinger. Arbeiderne og håndverkerne opptrådte ikke som en anonym, grå masse i fortellingen, men som individuelt gjenkjennbare mennesker. Thompson utviklet et radikalt blikk nedenfra, det som deretter ble omtalt som “historie nedenfra”. Han skrev historien til folk flest, mot det som han kalte for “ettertidas nedlatenhet”. Denne metodologiske nyvinningen kan ikke overvurderes, for på denne tida var historieskrivingen i mange land fortsatt bare opptatt av øvrigheten – konger og kriger, statsmenn og diplomater. Folket forekom sjeldent i denne typen historieskriving. Boka og dens banebrytende perspektiver inspirerte historikere, museumsfolk og

andre historiefremidlere over hele verda til å se på fortidas mennesker med nye øyne.

Mot determinismen

Thompsons bok var også nyskapende i sitt oppgjør med den ortodokse marxismen. Den brøt skarpt med den dominerende, stalinistiske forståelsen av klasseorganisering. Ortodokse marxister på denne tida mente at den økonomiske utviklingen med nødvendighet ville føre til klassesdannelsen, polarisering og til slutt en omveltning av samfunnsforholdene, proletariatets diktatur og et klasseløst samfunn. Som Thompson skrev polemisk, trodde de på formelen “dampkraft og bomullsspinneri = den nye arbeiderklassen.” Denne typen skjematisk tenkning fantes allerede hos Marx, kanskje først og fremst i hans politiske skrifter. Thompson brukte Marx’ kategorier (ikke minst klasse), men lot seg ikke trollebinde av dem, og utviklet på denne måten en ekte, historisk-materialistisk kritikk av den modellstyrte politiske økonomiforståelsen.

En aktiv og åpen prosess

I motsetning til den vulgære, økonomiske determinismen innførte Thompson kultur og erfaring som en variabel for klassesdannelsen. I stedet for å følge den da rådende, stalinistiske oppfatningen om klassesdannelsen som en mekanisk utvikling, skildret Thompson klassesdannelsen som en aktiv og åpen prosess som var et resultat av menneskelige handlinger og historiske betingelser. Han så klassebevissthet som et resultat av kommunikative og kognitive læringsprosesser. “Arbeiderklassen trer ikke fram på noe liknende vis som sola,” skrev han, “som går opp på et nøyaktig kalkulerbart tidspunkt; arbeiderklassen deltar aktivt i sin egen tilblivelse.” Arbeiderklassen skapte seg selv, i kampen mot øvrigheten og kapitalen. På denne måten fulgte klassesdannelsen en relasjonell logikk; den fulgte ingen generelle lover i den historiske prosessen. Thompson

argumenterte for et relasjonelt klassebegrep, ikke ulikt senere tenkere som (den tidlige) Anthony Giddens og Pierre Bourdieu.

Ingen naiv romantiker

Som få, eller kanskje ingen, før ham evnet Thompson å skildre tidligere tiders klassekamper, og gi nytt liv til historiens tapere, deres kamper og drømmer, deres kultur og motstandsånd. “Jeg ønsker å redde den fattige strømpemakeren, den maskinknusende overskjæreren, den «ubrukelige» håndveveren, den «utopiske» håndverkeren og selv den villedete tilhengeren av [den selvutnevnte religiøse profeten] Joanna Southcott, fra ettertidens grenseløse nedlatenhet”, skrev han om sitt mål.

Samtidig var Thompson ingen naiv romantiker; han lengtet ikke tilbake til tida han skrev om. Han ønsket å gjenopplive og videreføre de radikale tradisjonene i arbeiderbevegelsen gjennom et empirisk erindringsarbeid. Han ville hente mot og fantasi i fortidas kamper – for bedre å kunne utkjempe dagens kamper.

Kritikk av *The Making*

Tidens tann har gnagd på *The Making of the English Working Class* akkurat som på alle andre verk. Dette har selvsagt å gjøre med at senere historikere har utviklet mer kunnskap og at alle historikere skriver bøker som er preget av forfatterens personlige erfaringer, individuelle valg, når og hvor boka kommer, de allmenne samfunnsforhold rundt utgivelsen. Nye generasjoner vil alltid stille nye spørsmål til historien, og vil alltid få nye svar.

The Making of the English Working Class er blitt supplert på ulikt vis. Viktige områder er utelatt eller viet for lite oppmerksomhet. Boka handler for det aller meste om hvite, engelske menn. Det er få kvinner som er aktører i boka. Familiene – som nok bør være den analytiske enheten for produksjon og reproduksjon – forekommer sjeldent.

Boka handler bevisst om et nasjonalt avgrenset emne – tilblivelsen av arbeiderklassen i England. Walisere eller skotter er ikke tatt med i framstillingen, og irske arbeidere forekommer bare som innvandrere i England. Som Thompson skrev, var dette valget ikke begrunnet i sjåvinisme, men snarere respekt. Han visste for lite om arbeidernes forhold utenfor England. Samtidig ville han unngå det som han mente var et metodologisk problem i den marxistiske historiskrivningen. Det var ikke slik at England var modellen som alle andre land ville komme til å følge. En slik universalhistorisk forenkling i mot (som ble populær i sosiologiske moderniseringsteorier), mente Thompson at alle nasjonalhistorier skulle studeres for seg.

Videre valgte Thompson først og fremst å studere kilder fra to spesielle områder – West-Riding i Yorkshire og London. I ettertid kan man spørre om det ikke hadde vært på sin plass å vie mer oppmerksomhet til andre områder også, særlig områder der kapitalismen hadde slått mer igjennom, og der klassebevisstheten økte i enda sterkere grad. Det gjelder ikke minst de nordlige gruveområdene i England – Tyneside – der arbeiderne begynte å organisere seg mot gruveeierne, og hvor de allerede i 1765 klarte å tilkjempe seg retten til kollektive forhandlinger. Gruvene sysselsatte faktisk så mange som 10 prosent av alle mannlige industriarbeidere på denne tida, de teknologiske og økologiske forandringene var størst og utfordringen for de før-kapitalistiske mentalitetene størst. Noe liknende gjelder verftene i Portsmouth og Chatham, som var de største bedriftene i England på denne tida. Boka er også blind for 1700-tallets nordatlantiske *deep sea*-proletariat, som Peter Linebaugh og Marcus Redicker har beskrevet i *The Many-Headed Hydra* (2000). Argumentet til Thompson, om at det var en styrking av fellesskapsfølelsen i arbeiderklassen, ville ikke blitt svekket av denne i høyeste grad relevante empirien; snarere tvert i mot. Men Thompson gikk glipp av

en del framifrå eksempler på klassedannelse.

Enda en kritikk er at leseren i liten grad får vite hvor fabrikkarbeiderne kom fra. For den første generasjon av arbeiderne nevner Thompson at det dreier seg om barn og ungdommer kjøpt fra barnehjem. Men dette er bare en av tre generasjoner industriarbeidere boka faktisk handler om. Hva med den andre og tredje generasjon fabrikkarbeidere? Gjennom familierekonstruksjon hadde vært mulig å rekonstruere arbeidsmarkedet og rekruttering av arbeidere mer nøyaktig.

Det er i bunn og grunn ikke arbeidernes erfaringer i sin allmennhet som står i forgrunnen for *The Making* – det er arbeiderklassens selvorganisering. Arbeidernes erfaringer er i ettertid blitt mer nøyaktig studert gjennom nærlesing av arbeideres selvbiografier og dagbøker.

Til slutt er det kanskje en svakhet ved boka at klassemotstanderen ikke er like omhyggelig tegnet som arbeiderklassen. For selvsagt er også kapitalen en svært sammensatt gruppe av kapitalister med ulike interesser – som Thompson var helt klar over; det var snakk om adel og borgerskap, store og små industriiere, mer eller mindre mektige, slike som produserer for utenlandske og innenlandske markeder med mer.

Så hva er igjen av *The Making of the English Class*?

Først og fremst må Thompson, til tross for ovennevnte kritikk, fortsatt regnes som en av pionerene i den moderne, kvalitative delen av samfunnshistorien og i kulturhistorien.

Makt og motstand

Nøkkelemnet for *The Making er makt og motstand*. Emnene kom særlig i historikerens fokus i kjølvannet av Michel Foucaults *Overvåking og straff. Det moderne fengsels historie* (1975, norsk 1977). Imidlertid kan

det hevdes at forholdet mellom statlig maktutøvelse og undertrykking og motstand er mer nøyaktig undersøkt i *The Making*. Sammenhengen mellom stat, forbrytelse og deres forbindelse til arbeiderklassen og underklassen i vid forstand. Som nevnt innledningsvis, besto Thompsons kilder av upublisert arkivmateriale som for eksempel regjeringsdokumenter, spionrapporter og manuskripter, og publiserte rapporter i aviser, sangtekster, dikt og annet mer. Han børstet slikt materiale mot håret (Walter Benjamin), det vil si han analyserte det med henblikk på maktens strategier og strategier for motstand.

Den nye kulturhistorien

Boka byr for eksempel på nærlesing av skriftlige tekster og klassebevisste analyser av retorikk (i dag ville mange sagt diskursanalyser). E.P. Thompson tok kulturelle ytringer og subjektive virkelighetsforståelser på alvor – hvordan mennesker følte, håpet, elsket, og hatet, tenkte og handlet, og hvordan de ivaretok visse verdier i språket de snakket. På denne måten kan boka sees som budbringer for den nye samfunnshistorien og faktisk den nye kulturhistorien. Felles temaer er maktutøvelse, undertrykking og rettferdighet i en verden formet av uhemmede markedskrefter.

Dernest inneholder boka en flengende kritikk av markedstenkingen, som er mer aktuell i våre dager enn på den tida boka ble skrevet på. Den tidlige arbeiderbevegelsen forsøkte å forsvare goder som tilhørte fellesskapet og det den oppfattet som menneskets natur – i mot privatisering; det er enkelt å se paralleller til dagens situasjon hvor privatisering av tidligere allment tilgjengelig og gratis goder som drikkevann og jord står på kapitalismens dagsorden i mange land i Sør, og hvor multinasjonale selskaper søker å kommersialisere i økende grad handel med organer, embryoer og annet mer.

Fakta

28. august var det 20 år siden den britiske historikeren Edward P. Thompson døde i Roma. I år er det også 50 år siden han utga sin banebrytende bok «*The Making of the English Working Class*». Boka fra 1963 er fortsatt aktuell i dag.

Frank Meyer er historiker, dr. art. og dr. phil. og daglig leder for Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek. Han har skrevet bl.a. *Dansken svensken og nordmannen ... Skandinaviske kulturforskjeller sett i lys av kulturmotet med tyske flyktninger. En komparativ studie* (2000); *Tyskerleirene. Tyske flyktninger i Norge, Danmark og Sverige 1938-1945* (2009). Med artikkelen *Multinasjonale konserner, mennesker og miljø i den globale aluminiumindustrien* vant han Kjersti Bosdotter-prisen for beste artikkel i *Arbetshistoria* 2012.